

SIĚŤOVÁ KOMUNIKÁCIA V POLITIKE

Radoslav Štefančík

Am Anfang des 21. Jahrhunderts spielen die Medien immer wichtigere Rolle bei der Meinungsbildung der Bevölkerung. Eine der Lösungen, den Medieneinfluss zu mildern, kann man im neuen Phänomen unserer Zeit – im Internet – finden. Einige Autoren sprechen sogar über das Ende der klassischen parlamentarischen Demokratie, weil man in ein paar Jahren das Internet auch im Entscheidungsprozess benutzen kann. Schon heute ist Internet ein wichtiger Bestandteil der erfolgreichen politischen Kampagnen, schon heute spricht man über die Online-Wahlen, und es wird nachgedacht, welche Möglichkeit uns das Internet noch anbietet.

Verejná mienka je súhrnom individuálnych názorov na politické udalosti, ktoré môžu ovplyvniť správanie jednotlivcov a skupín i jednanie politických vodcov a vlád. Je to odozva ľudu na politické a sociálne otázky vyvolávajúce všeobecnú pozornosť, ako sú medzinárodné vzťahy, domáca politika, kandidáti vo voľbách alebo etnické vzťahy. Je výrazným sociálno-politickým javom, pretože ovplyvňuje priebeh politických procesov, politických rozhodovaní na všetkých úrovniach a zároveň je ovocím politického diania. Stanoviská ľudí sa vytvárajú analýzou disponujúcich informácií. Predpokladá sa, že verejná mienka nevzniká na základe bezpredmetných vnemov a dojmov, ale na základe konkrétnych životných skúseností a všeobecných problémov. Všetci ľudia nemôžu prežiť úplne rovnaké situácie, niektoré javy v spoločnosti prežívajú sprostredkovane, na základe rozprávania iných ľudí, na základe prijímania informácií z kníh, časopisov, novín, rozhlasu, televízie atď. Tvorba názorov nevychádza iba z vlastného vedomia, ale formuje sa na základe poznania reality spoločenských vzťahov, na základe spoločenských interakcií, do ktorých vstupuje jedinec počas svojho života. Aj vtedy, ak má jednotlivec dostatočnú vlastnú skúsenosť, utvára sa jeho podiel na verejnej mienke za výdatnej podpory iných ľudí. Predpokladá sa, že priemerný jednotlivec v každodennom živote nevstupuje do interakcie s veľkým množstvom ľudí. Zvyčajne sú to dve hlavné skupiny, rodina a spolupracovníci na pracovisku. Podstatným zdrojom informácií pre väčšinu obyvateľstva sú na začiatku 21. storočia prostriedky masovej komunikácie. Recipienti mediálnych správ sa vystavujú novej manipulácii, pretože pracovníci médií (redaktori a prostredníctvom nich aj majitelia) často nedokážu odolať pokušeniu vysloviť na verejnosti vlastný názor k prezentovanej udalosti a tak vysielajú k recipientovi buď v krátkych komentároch, alebo neraz v mimike či gestikulácii jasný signál, čo si o poskytnutej informácii myslia. Množstvo ľudí má problém s tvorbou vlastného názoru, preto sú radi, keď im niekto svoj názor ponúkne. Médiá sprostredkujú rôzne stanoviská, z ktorých si recipienti vyberajú podľa vlastných kritérií, nie je však výnimkou, keď médiá uprednostňujú jednostranné informácie a systémom selekcie marginalizujú protikladné postoje. Vytvárajú vplyv na občana a nútia ho, aby sa rozhodoval na základe informácií poskytnutých z jedného zdroja.

Odborníci na masmediálnu komunikáciu vidia spôsob vymanenia sa spod vplyvu prostriedkov masovej komunikácie v počítačovej sieti, hlavne doteraz v najmodernejšom prostriedku na prenos informácií – internete. Od internetu sa veľa očakáva, niektorí odborníci dokonca začínajú uvažovať o znovuoživení aténskej priamej demokracie, ktorá opustí formy parlamentnej demokracie. S rozvojom “sietovej demokracie” sa očakáva koniec klasickej reprezentatívnej demokracie s jej najväčšími výdobytkami - rozhodovacími grémiami parlamentarizmu spolu s vplyvom politických strán. Klasické inštitúcie reprezentatívnej stránickej demokracie by mali minimalizovať svoju úlohu v spoločnosti.

Základným predpokladom rozvoja sieťovej komunikácie sú počítače. Počítače vznikli pôvodne ako počítaacie stroje pre výpočet výsledkov z vložených dát kvantitatívneho charakteru a nie ako prostriedky na komunikáciu medzi ľuďmi. Prvé počítače boli niekoľkonásobne väčšie a samozrejme pomalšie. Ich modernizáciou sa stali prístupné pre širokú verejnosť a dnes sa stávajú bežnou súčasťou domáceho vybavenia, podobne ako rozhlasový alebo televízny prijímač. Skutočnú revolúciu zažili, keď začali byť používané ako uzly počítačových sietí. Počítačová sieť sa stala základom nového spôsobu masovej komunikácie. Moderná počítačová sieť vytvára tzv. "Viele-an-viele Medium" (Many-to-many), v doslovnom preklade médium, v ktorom mnohí pôsobia na mnohých. Médium, kde rozličné skupiny ľudí môžu medzi sebou alebo proti sebe vstupovať do kontaktu a vzájomne si vymieňať informácie. Protiklad k takémuto typu média je "Einer-an-viele Medium" (One-to-many), čo znamená médium, kde jeden pôsobí na mnohých. Prototypom takéhoto typu média je napríklad televízia, rozhlas, noviny, v ktorých sa nachádzajú reportéri, redaktori alebo programoví riaditelia. Títo zároveň plnia funkciu "strážcov" informácií a tak priamo rozhodujú o výbere poskytnutých informácií publiku. Výber informácií je v takom prípade uskutočnený ich producentmi, nie ich konzumentmi. "Einer-an-viele Medium" je riadené často z jednej centrály a na svoju prevádzku potrebuje mnoho finančných prostriedkov. V týchto médiách dochádza k pravidelnej selekcii resp. cenzúre, hoci divák to vôbec nespozoruje. Divák sa môže ubrániť mediálnemu vplyvu ignorovaním nedôveryhodného média, často však túto možnosť nemá, pretože je odkázaný na také médium, ktoré je momentálne k dispozícii. Zo slovenských rozhlasových staníc má napr. len verejnoprávny Slovenský rozhlas privilegium vysielat' na celom území Slovenskej republiky. Pri "Viele-an-viele Medium" môže každý vystupovať ako producent alebo publicista. Pomocou svojho počítača sa môže ktokoľvek stať zároveň poskytovateľom informácií a tiež ich príjemcom, pričom vôbec nepotrebuje na svoju prevádzku vynakladať veľké sumy finančných prostriedkov. Prehľbuje sa tak vzájomná výmena názorov v skupinách recipientov a oslabuje sa rola usmerňovateľov verejnej mienky. Zároveň sa stiera časová a priestorová hranica. Vertikálna komunikácia je nahradená komunikáciou horizontálnou. K častej manipulácii zo strany médií dochádza pri vojnových konfliktoch, čo je spôsobené aj cenzúrou informácií vojenských štábov. Pri konflikte v Čečensku oficiálne ruské média prinášali neúplné informácie, mnohé skutočnosti zatajovali. Bolo absolútne vylúčené, aby v ruskej štátnej televízii alebo v rozhlase mohli svoje názory na vzniknutú situáciu prezentovať aj vrchní čečenský vojenský veliteľia, označovaní ruskými politikmi a vojenskými generálmi za teroristov. Ako zdroj informácií "z opačnej strany" pôsobilo niekoľko odvážnych novinárov, ktorí sa pohybovali priamo na bojisku a tak priamo ohrozovali svoj život, ale hlavne internetová stránka čečenských povstalcov. Práve internet umožnil širokej verejnosti spoznať názory čečenských veliteľov na vzniknutý konflikt. Doterajší spôsob masovej komunikácie bol založený na jednosmernej komunikácii (Einer-an-viele). Z jedného centra smerovali informácie recipientom v určitom geografickom pásme. Internetom začína doba decentralizovanej sieťovej komunikácie, založenej na vylúčení jednosmernej komunikácie s uprednostnením konverzácie. Horizontálna "Viele-an-Viele" komunikácia sa v Slovenskej republike nachádza na svojom počiatku. K jej úplnému rozvoju je nevyhnutná gramotnosť väčšiny ľudí v počítačovej technológii (sem zaraďujeme aj dispozíciu vytvárať webové stránky), vlastníctvo resp. bezproblémový prístup k počítaču a samozrejme pripojenie na internet. Posledne uvedená podmienka pre rozvoj sieťovej demokracie je najčastejším argumentom odporcov tejto teórie. V dohľadnej budúcnosti nebude existovať dostatočné množstvo ľudí so schopnosťami kompetentne používať internetovú sieť. Ohraničená schopnosť oprávnené používať internet, nezáujem ľudí podieľať sa na vytváraní informačnej spoločnosti a hlavne ekonomické bariéry budú najdôležitejšími predpokladmi rozdelenia ľudí na používateľov a nepoužívateľov informačnej siete. Ľudia, ktorí aj v súčasnosti pravidelne

kupujú noviny, disponujú dostatočným vzdelaním, budú v budúcnosti najčastejšími užívateľmi internetu aj v politickom procese. Ľudia, kupujúci si v súčasnosti noviny a časopisy predovšetkým pre zábavu a oddych, budú vyhľadávať stránky s podobnými zábavnými obsahmi. Najmenšie využitie internetu v politickom procese sa predpokladá u ľudí s najmenším vzdelaním a s podpriemernými finančnými príjmami. Aj napriek týmto nedostatkom poskytuje internet novú možnosť demokratickej komunikácie. Sieť umožňuje flexibilnejšie pracovať v súčasnosti aktívnym skupinám, pretože im umožňuje vo väčšej a rýchlejšej miere prístup k informáciám z centier politického rozhodovania. Príslušníkom týchto skupín umožňuje rýchlejšiu komunikáciu medzi sebou, komunikáciu členov centra s členmi na regionálnych úrovniach. Internet sa využíva ako nekontrolovateľné fórum spoločensky aktívnych ľudí, slúži na výmenu názorov a koordináciu krokov pri jednotlivých politických akciách. Internet sa stáva lacným prostriedkom nátlakových združení. Prostredníctvom internetu sa darí nátlakovým skupinám lepšie zmobilizovať občiansku základňu pri organizovaní protestov alebo petícií. V januári 2002 zorganizovalo Občianske združenie Občiansko-demokratická mládež protestnú kampaň proti zvyšovaniu poplatkov za pripojenie na internet. Prostredníctvom internetu sa občania mohli zapojiť do petície, ktorá bola adresovaná vybraným inštitúciám vrátane Vláde Slovenskej republiky. V štátoch západnej Európy sa živo diskutuje o voľbách prostredníctvom internetu.

Počítačová sieť svojou expanziou ovplyvnila aj jestvujúce masovokomunikačné prostriedky. Sieťové prepojenie sa stalo základom počítačom sprostredkovanej komunikácie. Sem patrí elektronická pošta, usporadúvanie konferencií a prevádzanie skupinových činností, t.j. práce podporovanej počítačovou technológiou. Všetky slovenské celoštátne masmédiá majú vlastnú webovú stránku. Archív, zoznam pracovníkov redakcie s fotografiami a ich elektronickými adresami, pri elektronických médiách zvukové a obrazové záznamy, možnosť ich sledovania z ktoréhokoľvek miesta na Zemi a samozrejme najčerstvejšie informácie, sú v súčasnosti bežnou súčasťou internetovej stránky masového média. Na webových stránkach rozhlasových staníc nechýbajú pohľady do vysielačieho štúdia prostredníctvom on-line kamery. Záujemcovia dostávajú priestor na vyjadrenie vlastného názoru ku každému zverejnenému článku, čím sa vytvára spätná väzba pri interakcii s publikom. Pri reakciách čitateľov neexistuje cenzúra, všetky reakcie (okrem reakcií s neslušnými výrazmi, pretože na ich elimináciu sa používajú softvérové filtre) sú okamžite publikované.

Prostredníctvom internetu informujú občanov aj orgány štátnej moci, rovnako orgány samosprávy. Webovú prezentáciu majú prakticky všetky orgány štátnej správy, zviditeľňujú sa aj jednotlivé politické strany, občianske združenia, nadácie, nátlakové skupiny atď. Webové stránky politických strán obsahujú o. i. diskusné fóra, kde môžu záujemcovia priamo diskutovať s predstaviteľmi strany. Polopriamy kontakt umožňuje zverejnenie e-mailových adries.

Prijatím niektorých legislatívnych noriem došlo v Slovenskej republike k výraznejšiemu posunu v budovaní sieťovej komunikácie. Bol to hlavne Zákon o slobodnom prístupe k informáciám (Zákon NR SR č. 211/2000 Z.z.), umožňujúci občanovi prístup k väčšiemu množstvu informácií, než tomu bolo doteraz. Zákon ustanovil pre vybrané subjekty (Národná rada SR, Kancelária prezidenta SR, vláda SR, ministerstvá, ostatné ústredné orgány štátnej správy a orgány miestnej štátnej správy, mestá) povinnosť zverejňovať informácie bez akéhokoľvek impulzu zo strany oprávnenej osoby hromadným spôsobom, najpohodľnejšie internetom, ako aj na základe žiadosti. Občan tak môže kedykoľvek, bez zbytočných priesťahov na úradoch, žiadať o informáciu z pohodlia svojej obývačky. Ďalšou právnou normou podporujúcou sieťovú demokraciu je Zákon NR SR z 15. marca 2002 o elektronickom podpise. „Tento zákon upravuje vzťahy vznikajúce v súvislosti s vyhotovovaním a používaním elektronického podpisu, práva a povinnosti fyzických osôb a právnických osôb pri používaní elektronického podpisu, hodnovernosť a ochranu

elektronických dokumentov podpísaných elektronickým podpisom“. Z dielne vlády SR pochádza aj návrh zákona, umožňujúci zapojiť širokú verejnosť do legislatívneho procesu. Podľa tohto návrhu zákona sa zverejní akýkoľvek návrh zákona na internete a dovoľí občanom vzniesť k nemu pripomienky. Prijatie tohto návrhu by zrovnoprávnilo občanov s ich zástupcami v najvyššom zákonodarnom zbore v procese tvorby legislatívnych noriem.

Či práve internet vymaní ľudstvo od všadeprítomnej možnosti manipulácie médiami, ukáže čas. Dominantnosť masových médií sa zavedením informačnej siete neskončí, ale môže do určitej miery obmedziť ich vplyv na formovanie verejnej mienky. Je dôležité podotknúť, že už dnes sa hovorí o negatívnych dosahoch internetu. Za pomoci tohto média je možné nájsť napríklad odborný návod na zostrojenie bomby, poskytnúť inštrukcie pre ekonomickú kriminalitu, rozširovať xenofóbne myšlienky alebo šíriť antisemitizmus bez akéhokoľvek trestného postihu. Elektronickou poštou môžu teroristickí vodcovia najrýchlejšie prideľovať rozkazy svojim podriadeným. Po útokoch z 11. septembra v New Yorku vyšetrovatelia zistili, že únoscovia z teroristickej organizácie al-Kaidá navzájom komunikovali prostredníctvom stoviek e-mailových správ, často posielaných z verejne dostupných miest. Cenzurovať internet nie je to správne riešenie, ale čoraz intenzívnejšie sa začína hovoriť o implementácii legislatívy o používaní softwarových filtrov. Filtre dokážu zachytávať určité internetové stránky alebo špecifické slová. Na druhej strane však existujú skupiny, ktorých hlavná činnosť sa zameriava na produkciu dekódovacích zariadení na softwarové filtre.

Najväčšou nevýhodou internetovej komunikácie v Slovenskej republike je podpriemerná prístupnosť občanov SR k internetu v porovnaní s vyspelými západoeurópskymi krajinami a vysoký poplatok za poskytovanie internetových služieb. Ústredným poskytovateľom prenosu internetu sú až do liberalizácie telekomunikačného trhu 1. januára 2003 Slovenské telekomunikácie. Podľa GfK Slovakia bolo v polovici roku 2001 pripojených len 2,4% domácností, pričom priemer Európskej únie je 28% a v niektorých európskych krajinách sa už v roku 2001 pripájalo z domu viac ľudí ako z práce. Na Slovensku je v porovnaní s európskymi krajinami nižší aj počet ľudí využívajúci internet v školách a v práci.

Komunikácia prostredníctvom internetu má aj ďalší spoločenský rozmer. Čím dlhšie strávi človek pri internete, o tom menej sa zapája do života v spoločnosti, stráca schopnosť vystupovať medzi ľuďmi, vstupovať do interakcie s nimi a utáhuje sa do vlastného “virtuálneho” sveta, pretože sa stáva závislým na počítačovej nie na osobnej komunikácii.

Autor: Radoslav Štefančík

Použitá literatúra:

- Shapiro, Robert Y., Verejná mienka. In: Oxfordský slovník svetovej politiky; Ottovo nakladateľství, s. r. o.; Praha 2000.
- Meyer, T.: Mediokratie-Kolonisierung der Politik durch die Medien; Edition Suhrkamp SV, Frankfurt am Main 2001; str. 177.
- Janoušek, J.; Slameník I.: Človek a média: Psychologie masové komunikace. In: Aplikovaná sociální psychologie I., Člověk a sociální instituce; Portál, Praha 1998
- Bella, Tomáš.; Ďurkovič, Marian.: Internet. In: Slovensko 2001 Súhrnná správa o stave spoločnosti; IVO; Bratislava 2001; str. 675.